

**До Спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету «Одеська
юридична академія»**

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора кафедри
цивільного права Київського національного університету імені Тараса
Шевченка, академіка НАПрН України, заслуженого діяча науки і техніки
України, Кузнєцової Наталії Семенівни
на дисертацію Колядіної Наталії Геннадіївни
на тему: «Реалізація права на позов в цивільному процесі України та
окремих держав Європейського Союзу: порівняльно-правове
дослідження», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження присвячене актуальній у сучасних умовах темі. Метою законодавчої політики є підпорядкування цивільного процесу завданню ефективного захисту прав та інтересів особи, за яким вона звертається до суду, справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду спорів, забезпечення справжньої змагальності, добросовісної поведінки сторін та суду в процесі, його максимальна відкритість та прозорість. Важливими напрямками є визначення інструментів запобігання зловживань процесуальними правами, визначення процесуальних основ для впровадження єдиної системи електронного суду у всіх судах України.

Вочевидь, у сучасному суспільстві, де людина, її права і свободи є найвищою цінністю, гарантованість і непорушність конституційного права на судовий захист є основою побудови правової держави, в якій кожному

гарантується судовий захист його прав і свобод.

Задля забезпечення виконання всіх завдань, що покладено на правосуддя, необхідно приділити увагу доктринальним витокам права на позов, що дозволить одночасно зрозуміти напрямки реформування процесуального законодавства.

Реалізація конституційного права на судовий захист неможлива без реалізації права на звернення до суду.

Доступне правосуддя за своєю суттю передбачає наявність такої нормативної моделі судочинства та відповідної їй судової практики, які забезпечували б реальну можливість всім зацікавленим особам скористатися засобами судового захисту порушених або неправомірно оспорюваних прав. Зазвичай така можливість пов'язується насамперед із таким порядком судочинства, який передбачає вільний доступ до суду.

Непоодинокі випадки, коли зацікавлена особа, чиї права та інтереси порушені, звертається за судовим захистом за умов, що всі можливі досудові процедури врегулювання конфлікту вичерпані й без участі органу правосуддя відновлення порушених прав не представляється можливим. З огляду на наведене, з психологічної точки зору заявник, як правило, розглядає судовий процес як єдину, що залишилася, можливість відновити справедливість як з матеріальної, так й моральної точки зору.

Водночас, говорити про безумовність і абсолютність конституційного права на звернення до суду і на судовий захист в Україні в даний час не можна. Процесуальне законодавство висуває низку необхідних умов і обмежень для подання заяви до суду і її подальшого розгляду.

У науковій літературі, як правило, досліджуються проблеми реалізації конституційного права на судовий захист в рамках конституційного правосуддя, а також в процесі здійснення правосуддя в судах загальної юрисдикції.

При цьому, як вбачається, безпідставно обійдені увагою дослідників проблеми реалізації конституційного права на судовий захист в межах саме

позовного провадження.

Ключове значення, при цьому, має перевірка передумов права на пред'явлення позову на етапі порушення справи. Аналіз багатьох досліджень засвідчив, що аспекту реалізації права на позов саме з точки зору регламентованих у законі передумов у вітчизняній доктрині присвячено недостатньо уваги. Крім того, уточнення національних законодавчих положень крізь призму зарубіжного досвіду закономірно збагачує проведене дослідження емпіричними положеннями. Наведене обумовлює те, що досліджувана у роботі проблема набуває ще більшої актуальності при відсутності цілісного монографічного дослідження, присвяченого проблемі реалізації права на позов в цивільному процесі України та держав Європейського Союзу. З урахуванням викладеного, є підстави для твердження про те, що обрана дисертанткою тема для дослідження має комплексний характер, важливе теоретичне та прикладне значення, а, отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Можна констатувати, що дисертаційне дослідження Колядіної Н. Г. виконано відповідно до міжнародних нормативно-правових актів в сфері забезпечення прав людини в цілому та гарантування судового захисту, зокрема, тематики спеціалізації кафедри цивільного права та процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є аргументованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з цивільного процесуального права, теорії права, українське та зарубіжне законодавство.

При цьому, необхідно зазначити, що наукові джерела використані здобувачем переважно критично – з глибоким компаративістським аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про зрілість

дослідника та його високу наукову культуру.

Результати аналізу емпіричного матеріалу використані автором для обґрунтування власних наукових положень, висновків та рекомендацій.

Вміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку (діалектичного, індукції, дедукції, формально-юридичного, порівняльно-правового тощо) також позитивно вплинули на ступінь обґрунтованості одержаних результатів.

Дисертанткою проведено узагальнення результатів наукових розробок вчених у галузі цивільного процесуального права, теорії права, проаналізовані чинні нормативні джерела, що дозволило запропонувати власні пропозиції з вдосконалення процесуального законодавства і шляхів вирішення проблемних ситуацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Комплексне опрацювання та системний аналіз наукових джерел і правових норм в їх генезисному та порівняльно-правовому аспектах, надали можливість дисертантці сформулювати власні наукові положення висновки та рекомендації, що відзначаються достовірністю.

Розкриттю теми дисертаційного дослідження сприяв вдалий підхід до аналізу джерел і норм цивільного процесуального права у сфері забезпечення реалізації позовної форми захисту. Автором послідовно розглянуті головні джерела цивільного процесуального права України та окремих держав Європейського Союзу в частині реалізації права на позов. Витримано комплексний аналіз законодавства окремої держави та відповідної доктрини. Автором пропонується розглядати реалізацію права на позов як процес, у якому особа, умови правомочності якої встановлені цивільним процесуальним законом, шляхом вчинення конкретних, передбачених у цивільному процесуальному законі дій, здійснює право на порушення позовного провадження, яке не залежить від характеру і сутності цивільного спору, з яким зазначена особа звертається до суду (с. с. 14, 188 роботи, с. 4 автореферату).

У результаті дослідження автором доводиться, що відсутність повної і чіткої регламентації передумов права на пред'явлення позову та умов його здійснення негативно позначається на правозастосуванні та судовій практиці. Доктринально визначені поняття передумов права на пред'явлення позову та умов його здійснення дисертант переносить на норми чинного процесуального законодавства (с. с. 84-114 роботи, с. с. 9-10 автореферату).

Крім того, Н.Г. Колядіною у контексті досліджуваної проблематики окреслені поняття «право бідності» та «дискреційні повноваження суду» (с. с. 15, 116, 144, 181, 190 роботи, с. с. 5, 14 автореферату). При цьому дістало додаткового обґрунтування твердження про те, що міжнародна підсудність є спеціальною передумовою реалізації права на позов. Дисертант акцентує увагу на необхідності встановлення у Цивільному процесуальному кодексі України процесуальних наслідків порушення правил міжнародної підсудності.

У контексті вдалого продовження обраного законодавцем сучасного напрямку реформування процесуального законодавства запропоновано розширити форми пред'явлення позову (с. 5 автореферату). Вдалою, на наш погляд, є аргументація положення про необхідність закріплення у статті 29 ЦПК України визначення цивільної процесуальної дієздатності з урахуванням дієздатності, закріпленої матеріальним законом, у зв'язку з чим, дисертантом запропоновано доповнити вказану статтю частиною четвертою наступного змісту: «4. Здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) у окремих категоріях справ може встановлюватися спеціальним законом» (с. 5 автореферату).

Автором досліджено механізм реалізації права на позов з огляду на коло осіб, які наділені таким правом за законодавством України та окремих держав Європейського Союзу. Тим самим встановлено, що відповідно до конституцій досліджених держав Європейського Союзу право на судовий захист закріплюється за кожним. Проте у цивільному процесуальному законодавстві іноземних країн право на позов надається тільки громадянам. Констатовано

вдалість вітчизняної правової позиції, згідно з якою реалізація права на позов, здійснюється згідно з проголошеним у Конституції національним режимом.

Колядіною Н. Г. також приділяється увага дослідженню інституту відмови у відкритті провадження у справі з підстав порушення правил міжнародної підсудності. Робиться висновок про те, що необхідно внести зміни до Цивільного процесуального кодексу України, в якому передбачити можливість перегляду рішень національного суду про відмову у відкритті провадження у справі з підстав порушення правил міжнародної підсудності, що виключає можливість подачі такого позову до того ж суду, за нововиявленими обставинами (с. 5 автореферату, с. 15 роботи).

Дисертанткою зроблено вдалий акцент на тому, що структурна характеристика реалізації права на позов у межах цивільної юрисдикції не є та не може бути абсолютною, вона може і повинна бути обмежена, оскільки право на доступ до суду за своїм характером вимагає регулювання з боку держави (с. 185-186 роботи). Так, незважаючи на деякі виявлені дисертантом недоліки кожної з розглянутих юрисдикцій, вдало підкреслено, що здійснюючи регулювання питання реалізації права на позов, розглянуті держави зберігають певний рівень законодавчої розсудливості.

Безперечно, продуктивним з теоретичної точки зору є окреслення дисертантом критеріїв законодавчої політики у сфері реалізації права на позов (недопущення звуження чи зменшення доступу до суду у такий спосіб, яким порушується сама сутність цього права; встановлення відповідності обмеження та законної мети, яка має бути визначена нормами національного та міжнародного права; необхідність збереження справедливого балансу між метою, яка досягається, та засобами, які при цьому використовуються).

Дисертантом зроблені ґрунтовні висновки щодо передумов, з якими пов'язана реалізація права на позов, які повинні бути в наявності не тільки на момент подання заяви, але й протягом усього процесу з розгляду і вирішення справи.

Автором робиться якісний висновок, що оскільки положення ст. 29 ЦПК

України «Цивільна процесуальна дієздатність» не враховують дієздатність, яка визначається матеріальним законом, доцільно доповнити зазначену статтю частиною четвертою наступного змісту: «4. Здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) у окремих категоріях справ може встановлюватися спеціальним законом» (с. 5 автореферату, с. 16 роботи).

Про новизну наукової роботи свідчить низка нових положень, які відрізняються від раніше відомих і мають важливе науково-теоретичне та практичне значення.

Наукова новизна полягає в тому, що дана дисертаційна робота є однією з перших спроб комплексного дослідження реалізації права на позов. У роботі викладені результати вивчення структурних елементів позову, визначені тенденції розвитку національного законодавства у сфері реалізації права на позов, вперше виокремлені риси зарубіжних юрисдикцій у аспекті реалізації права на позов. Окремі теоретичні положення права на позов, особливості його реалізації на міжнародному та національному рівнях, знайшли у дисертації свій подальший розвиток і також характеризуються елементами оригінальності та в цілому є вагомим внеском дисертанта.

Оцінка змісту дисертації та автореферату.

Дисертацію Колядіної Наталії Геннадіївни на тему «Реалізація права на позов в цивільному процесі України та окремих держав Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження» виконано згідно з вимогами наукового стилю, української стилістики та лексики. Наукові положення, пропозиції та висновки роботи викладено чітко, у логічній послідовності.

Структура роботи повністю відповідає меті та завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути комплекс питань, що стосуються позовної форми захисту та реалізації права на позов.

Основні положення, висновки і пропозиції (рекомендації), сформульовані у дисертації, ідентично та досить повно викладені в авторефераті. Вони, переважно, знайшли свій виклад у публікаціях з теми дисертації і також

відображають актуальність обраної теми дослідження, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції, пов'язані із реалізацією права на позов, є істотним внеском у розвиток науки цивільного процесуального права. Вони поглиблюють теоретичні знання про правову природу права на позов, передумов реалізації права на позов у межах навчального процесу. Основні та ґрунтовні положення можуть бути використані у процесі підготовки підручників і навчальних посібників, методичних рекомендацій з курсу цивільного процесуального права, міжнародного приватного права для викладачів та студентів юридичних спеціальностей, у правозастосовній практиці.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Водночас, позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертанткою дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, високий теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід висловити певні зауваження щодо окремих положень роботи, які носять дискусійний або спірний характер.

Окремі питання предмету дослідження, на погляд офіційного опонента, не знайшли свого належного висвітлення у дисертації, інші потребують певних уточнень та додаткової аргументації автора.

Серед них слід зазначити наступні:

1. Дисертантом використані, з огляду на обрану тематику і поставлені у роботі задачі, класичні методи наукового дослідження: історико-юридичний та порівняльно-правовий, на використання яких абсолютно правильно посилається автор на с. 13 роботи та с. 3 автореферату. На жаль, у тексті дисертації, як і у плані дослідження, *не передбачено окремого підрозділу, який би був заснований на конкретизованому порівняльному аналізі окремих досліджених юрисдикцій в аспекті реалізації права на позов у межах окремої з*

них. Тим самим, можна зазначити неповне використання порівняльно-правового методу, тим більше що дисертант неодноразово зазначає про спрямованість роботи на порівняльне дослідження. Власне, з цією метою було б вдалим кроком та робота значно б виграла у змісті якщо б містила більш конкретизовану порівняльну характеристику різних аспектів реалізації права на позов відповідно до законодавства України та держав Європейського Союзу, тим більше, що тема дослідження не обмежується лише вітчизняним законодавством.

2. Автор зауважує на існуванні поняття «право бідності», яке у доктрині розглядається у якості елементу доступності правосуддя. При цьому у дисертації, на жаль, не розмежовуються поняття «реалізація права на позов» та «доступ до правосуддя». Виокремлення чи, навпаки, ототожнення зазначених понять надало б змогу більш повно зрозуміти сутність понять та суб'єктивну позицію автора.

3. Виходячи із змісту другого розділу дисертації, можна зробити висновок, що реалізація права на позов конкретизується автором у можливості безперешкодного звернення будь-якої зацікавленої особи до суду. Автором наведено багато теоретичних положень щодо розуміння права на позов, проте не розкрито теорії реалізації права на позов. У дисертації автором також не конкретизується момент реалізації права на позов. Тож, викладення матеріалу за побудованою дисертантом структурою позбавлене пояснення. Це є важливим з огляду на те, що спірним є питання, чи вичерпується реалізація права на позов тільки процесом ініціювання позовного провадження.

Загальний висновок по дисертації.

Дисертаційна робота Колядіної Наталії Геннадіївни представляє собою комплексне завершене дослідження, виконане на достатньому теоретичному рівні з належним ступенем новизни, достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова значимість дисертаційної роботи зумовлена, насамперед, тим, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням, в якому, з

використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень юридичної науки, досліджено проблему реалізації права на позов.

Дисертація Колядіної Наталії Геннадіївни «Реалізація права на позов в цивільному процесі України та окремих держав Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження» за своїм змістом, науковими результатами, ступенем новизни, обґрунтованістю положень, висновків, пропозицій, їх науковою та практичною значимістю відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», а її автор на підставі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

Н.С. Кузнецова,

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
професор кафедри цивільного права
КНУ імені Тараса Шевченка

22 червня 2016 р.

